

BIBLIOGRAFIA

«Nouvelle revue d'onomastique», núm. 21-22, Société Française d'Onomastique, París, 1993.

(Respecte d'aquesta revista, ben interessant del tot però referida bàsicament a la Gàl·lia, ens referirem bàsicament als articles que tenen un interès general o que tinguin alguna relació amb l'onomàstica catalana)

“Le nom propre et le nom sale”, de Pierre-Henri Billy, és un comentari de caràcter teòric sobre la naturalesa del nom propi, topònim i antropònim, i les seves relacions i diferències respecte del nom comú, sobretot amb els “noms col·lectius”, nosaltres en diem gentilicis, i els malnoms (nom “*bâtard (ou sale?)*”), provinents d'un nom propi, però que poden designar una o diverses persones. L'obra inclou una relació bibliogràfica sumària però ben pertinent.

En “Le nom juif *Vives*”, Simon Seror relaciona algunes de les més antigues citacions d'aquest cognom hebreu a Europa, des de Colònia i Anglaterra entre 1135-1165 fins al Franc Comtat el 1300-1318, i també d'altres posteriors, però curiosament no fa referències catalanes d'aquest cognom malgrat que en tenim una mostra ben il·lustre en la família de l'humanista convers valencià Joan-Lluís Vives, que ens estranya que l'autor no conegui o no hagi tingut en compte.

““Munjoie!” *Montjoie* et *Monjoie*. Histoire d'un mot”, d'Anne Lombard-Jourdan, és un estudi de l'origen i de l'evolució d'aquest *slogan* antic francès que apareix en les cançons de gesta i que a partir de la forma llatinitzada *Mons Gaudii* pot haver tingut algun reflex en la toponímia catalana en el cas de *Montgai*, *Montjoi* i *Montjoia*. Segons l'autor “le lieu dit *la Monjoie* dans la Plaine Saint-Denis occupe l'emplacement du tumulus de l'ancêtre tutélaire des baulois, adopté par les Francs et nommé par eux **Mundgawi*”.

“Sémiotique de la toponymie: analyse de quelques cas dans la littérature catalane”, de Vicent Salvador, és un comentari de l'aplicació literària, sobretot poètica, de la toponímia, i en menor grau de l'antroponímia, en la literatura catalana, tant amb valor referencial com estrictament estètic.

Josep Moran

«Nouvelle revue d'onomastique», núm. 23-24, Société Française d'Onomastique, París, 1994.

Com en el cas del número anterior, el present també comença tractant del nom propi en general, en aquest cas com a comentari a “Deux livres sur le nom propre: Marie-Noëlle Gary-Prieur, *Grammaire du nom propre* et Kerstin Joansson, *Le nom propre. Constructions et interprétations*, a càrrec de Jacques Chaurand. Remarquem que ambdós llibres analitzen sota punts de vista diferents el caràcter dels noms propis sobretot en relació amb els noms comuns i amb les teories que es basen en aquests o que en parteixen. Són

dues obres ben interessants en aquest sentit, però també fóra interessant, afegim, que hom analitzés el nom propi en ell mateix, amb tota la seva problemàtica, partint d'un corpus suficient i representatiu.

Això és precisament el que fa Pierre-Henri Billy en l'article següent anomenat "Typologie du surnom personnel", que, si bé es basa en un corpus exclusivament francès, presenta una classificació tipològica que pot ésser útil per a altres llengües com la nostra.

Una relació més directa amb la nostra cultura presenta la "Contribution de l'hagiotoponymie pyrénéenne à la chronologie toponymique" de Robert Aymard, particularment pel que fa a l'anàlisi de l'expansió del nom *Eulàlia*. En aquest sentit i pel que fa a Santa Eulàlia de Barcelona, doblet de la de Mèrida, hem de dir que el seu culte no sembla que hagi tingut una gran difusió, puix que les parròquies antigues del mateix bisbat de Barcelona són dedicades, o ho han estat en origen, precisament a Santa Eulàlia de Mèrida. Són ben interessants, però, les reflexions respecte a hagiotoponímia i cronologia; es tracta d'una relació que ha estat ben útil a alguns estudiosos, entre els quals recordem Montserrat Pagès i Paretés en el seu llibre *Art romànic i feudalisme al Baix Llobregat* (Montserrat).

També és interessant per a nosaltres l'article "Mirmande/Milmande/Marmande «Tour de commande» (*Mire, mande) et *mirande* «point de vue»", de títol ben explícit, d'André Soutou, per tal com en la nostra toponímia apareixen algunes formes com *Milmanda* que provenen d'aquest nom occità.

Aquest volum també inclou una ressenya dels núms. XLVII (1991), XLVIII (gener de 1992), XLIX (març de 1992) i L-LI (juny-desembre de 1992) d'aquest «Butlletí interior. Societat d'Onomàstica» a càrrec de Renada-Laura Portet.

Josep Moran

«Nouvelle revue d'onomastique», núm. 25-26, Société Française d'Onomastique, París, 1995.

Aquest volum comença amb un capítol o apartat que sota el títol "Onomastique général et méthodologie" inclou diversos treballs dedicats també a l'estudi teòric de les característiques del nom propi. Vegeu en aquest sentit els comentaris que hem fet respecte d'aquest tema en els números anteriors. Creiem que, a més de les anàlisis de caràcter especulatiu, convindria que s'iniciessin estudis de les diverses classificacions possibles dels noms propis i de llurs característiques intrínseques.

El capítol dedicat al "Domaine d'oc" ofereix diversos treballs que poden ésser interessants per a nosaltres, tenint en compte l'afinitat lingüística, encara que no es refereixin al domini català, com per ex. el de Jacques Boisgontier "Sur deux appellatifs topographiques occitans des lieux rocailloux: *Gres* et *Crès*".

També és interessant per a nosaltres l'estudi de Ricardo Cierbide sobre l'"Onomàstica personal de los *francos* de Estella (1090-1222)" per les afinitats que hem assenyalat.

El treball de Félix Rodríguez González, de la Universitat d'Alacant, sobre "Toponímia espanyola de les païses de parla anglesa. Bibliografia comentada" encara que no sembla que es refereixi a la d'origen català, és interessant de tenir en compte per a futurs estudis sobre la projecció dels noms propis catalans a Amèrica.

Finalment, hem d'assenyalar la recensió detallada que Renada-Laura Portet fa dels volums LIV-LV (1993) d'aquest «Butlletí Interior», i el "compte rendu" de Pierre-Henri Billy, dels *Estudis de lingüística i filologia oferts a Antoni M. Badia i Margarit*, I (Montserrat 1995).

Josep Moran

«Nouvelle revue d'onomastique», núm. 27-28, Société Française d'Onomastique, París, 1996.

A més dels articles de caràcter general inclosos en el capítol "Onomastique général et

méthodologie”, que tenen un interès per a tots el onomatòlegs: “Méthodologie de l’anthroponymie”, de P.-H. Billy; “La place des noms divins dans les textes coraniques: analyse linguistique et conceptuelle”, de H. Rehal; i “Géolinguistique et toponymie: un exemple gallo-roman méridional”, de X. Ravier, tenen un interès més específic per a nosaltres el de M.-R. Bastardas i Rufat i J.-P. Chambon, “*Jatbertus = Teudbertus*. Note sur quelques noms de personne occitans et catalans en *Jat-* d’origine germanique”¹ i “Omne d’Espaynna” de Julián Santano Moreno. El volum inclou les habituals ressenyes del nostre «Butlletí interior», LIX-LX (1994-95) a càrrec de P.-H. Billy; i LVII (juny de 1994), LXI (juny de 1995), LXII (setembre de 1995) i LXIV (març de 1996) per Pierre Gauthier. I en el capítol de “Comptes rendus”, les dels vols. II i III dels *Estudis de lingüística i filologia oferts a Antoni M. Badia i Margarit* (Montserrat 1995-96), dels *Documents de la Secció Filològica*, III (Barcelona 1996), i del *Repertori d’antropònims catalans* (RAC), i (Barcelona 1994) de J. Bolòs i J. Moran, a càrrec de P.-H. Billy.

Josep Moran

Josep ALANYÀ I ROIG, *Batea i el seu terme municipal. Partides, accidents geogràfics, topònims i camins*. Vol. II. Institut d’Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Diputació de Tarragona, 1994, 511 pàgines, 240x170 mm.

El volum I porta diferent la segona part del títol: «El repoblament templer (s. XII-XIII)». Com que no s’hi tracta d’onomàstica, sinó d’història antiga, no entrarà en aquest comentari. Farem notar, tanmateix, una consideració que s’hi fa sobre l’etimologia de *Massaluca* o *Massalucà* (pàg. 119), que proposa com a equivalent a ‘la casa o el parador de l’àliga, de l’altura o de la roca’, en desacord amb Joan Coromines, que propugna ‘l’hostal del castell’. I també sobre *les Ocates*, que pot procedir d’una paraula emparentada amb una de grega equivalent a ‘blanc’, ‘la blanca’, probable naixença de Vilalba, passant pel llatí. Del volum II examinarem la part dedicada a la toponímia, que ocupa el 40% de la seva extensió (pàg. 65-266). Les partides que, si ens guiem pel títol, sembla que siguin un apartat independent, no ho són, sinó que van incloses en el capítol dedicat a la toponímia. Aquest volum II ha esta temps damunt de la meua taula pensant que se n’havia de parlar, i amb ganes de parlar-ne, però amb reticències que explicaré. Amb ganes, perquè és un treball que aporta una gran quantitat d’informació geogràfica, històrica i onomàstica. Obrint a l’atzar, surt *la Cova* (pàg. 93), un exemple d’aquesta afirmació; i fa anar a buscar *l’Algars* (pàg. 66), perquè *cova* és equivalent a l’àrab ‘algar’, i els dos noms s’interrelacionen, i en totes dues entrades s’aporten documents del segle XIII, que els acrediten. Els noms duen la transcripció fonètica al costat de la proposta ortogràfica. Van agrupats per termes: partides, barrancs, camins, masos, etc. Dintre de cada tema, per ordre alfabètic dels genèrics, amb numeració correlativa, fins al núm. 784, una cinquena part dels quals corresponents a partides de terra. La descripció que se’n fa és minuciosa, amb una atenció notable a la localització del lloc que el nom designa i a l’aspecte geogràfic i històric, amb incursions a la prehistòria, com en el cas de la partida del *coll* [equivalent a turó] *del Moro del Borraser* amb descripció d’un poblat ibèric, i relaciona el nom amb la proximitat de la bassa i el mas del Borraser. Quan un topònim conté un antropònim, el documenta tant com pot. Parlant del *coll d’en Fort*, il·lustra el llinatge en el segle XIII i XIV. Descobreix que *l’En Clariana* ve de «fratrem Guillelmus de Clariana», un frare templer de l’any 1220. Abunda amb explicacions detallades quan troba elements per a fer-ho, com en la *font de Llavar*,

1. Sobre la palatalització d’algunes consonants inicials, veg. el treball de Joan Anton Rabella, “Un possible recurs onomàstic de caire afectiu”, suara aparegut a les *Actes del IV Col·loqui d’Onomàstica Valenciana (XXI Col·loqui de la Societat d’Onomàstica)*, II (Ontinyent 1997), 885-889.

que duia l'aigua als rentadors de la bugada, prou important perquè justificués inversions econòmiques grosses. Dedicava espai a parlar de botànica, com quan descriu la partida dita *Trufes* (pàg. 140-142). La preocupació etimològica es manifesta sempre amb una gran circumspècció, i algun cop amb insistència, com quan presenta la partida de l'*Astinglosa* i, més tard, *la vall de l'Astinglosa*. I sobretot a l'entorn de *la vall de Baravall*, que li fa omplir setze pàgines (148-164) per les diverses maneres de pronunciació de la paraula i per l'extens coneixement de fets històrics relacionats amb el lloc que la paraula designa, com el plet amb Vilalba i la Pobla. En molts documents fa constar el nom del notari, el tipus d'acte de què es tracta i el preu de la transacció. Tanmateix, hi ha llistes de noms sense comentari. Explica què s'entén per *mas* i n'anota gairebé tres-cents (pàg. 198-224), molts amb un terme específic corresponent a antropònims que queden sense explicació, si no fos que se'ls comenti en una altra entrada: prenomes com *Gerardo*, *Isidoro*, etc., cognoms com *Amades*, *Poblet*, etc., i sobretot malnoms, en gran abundància. Una introducció als tres pous de neu que anota informa amb detall (pàg. 224-231) sobre aquest comerç, anterior a l'arribada de les tropes de Felip IV, que van destruir el pou més antic que hi havia hagut. No hi ha un apartat dedicat a l'antroponímia; hi ha un índex onomàstic en el qual s'apleguen noms de persona citats en el text, cosa que representa una aportació moderada de llinatges, i cap apartat no és dedicat als renoms.

La reticència a què m'he referit ve d'un fet poc important, al costat de la magnitud i la seriositat del treball; però tanmateix significatiu quant al maneig de l'obra: l'índex de llocs (p. 488-511) és alfabetitzat per la part genèrica dels noms i això en fa incòmoda la consulta, perquè no es pot localitzar amb la facilitat desitjable cap nom que correspongui al fragment específic d'un sintagma nominal. Hauria estat còmode de localitzar el barranc de Panderes —per posar un exemple— buscant Panderes, en lloc d'haver de recórrer la llarga llista de barrancs en la qual el de Panderes, a més, és abans que el de la Bruixa, perquè l'alfabetització queda alterada per l'atenció concedida als articles. O que noms formats per un sol mot precedit per un article no s'haguessin de buscar segons la inicial de l'article, sinó per la del mot. És llàstima que s'hagi pogut fer un retret —petit i tot com és— a un treball altrament mereixedor de múltiples qualificatius laudatoris, a partir com a mínim de meritori.

Ramon Amigó i Anglès

Monografies del Montseny/12. Amics del Montseny, 1997.

En 206 pàgines de text amb algunes fotografies incloses i 37 pàgines més al final, amb numeració nova també en xifres aràbigues, dedicades als Premis Montseny, 1996, de poesia i fotografia, el volum conté onze articles amb estudis a l'entorn de temes relacionats amb la muntanya. N'hi ha alguns d'història recent (El mas Casademunt del Brull, Els últims llops del Montseny, La fàbrica de gel de Cardedeu, Riscos globals i mortalitat associada, al massís del Montseny; Les activitats i els oficis tradicionals al Montseny, 1880-1920; Entre el record i l'enyor), alguns altres d'història de temps més allunyats (La quadra d'Aiguafreda i El pagament del delme a la parròquia de Sant Esteve de la Costa del Montseny) i l'últim és un homenatge a mossèn Pere Ribot, la memòria del qual caldria conservar per tenir-la per símbol d'una bona manera d'ésser. Cap d'aquests treballs no és directament interessant per a la gent atreta per l'onomàstica, malgrat que tots ells siguin prou valuosos des d'altres punts de vista i que per tant valgui la pena que siguin presos en consideració.

El treball que encara no hem anomenat és dedicat a onomàstica; «Topònims amb cua», de Joan López i Cortijo. Ocupa de la pàgina 65 a la 82 i dedica l'atenció a l'etimologia

d'una selecció de noms de la muntanya d'Ametistes. Abans de tirar endavant, anuncia que no es proposa un estudi rigorós, ans recreatiu, i és així, amb força desimboltura, però tanmateix amb una bona dosi d'erudició i un gran coneixement del paisatge, com va comentant què han dit uns altres o què pensa ell del nom d'aquells punts. No sap veure que el perfil del *turó de l'Home* –de qualsevol lloc que se'l miri– suggereixi la imatge d'una persona estirada a terra; un document de 1666 sembla que s'hi refereix quan anomena el puig Sacreu, cosa que podria lligar amb la idea llançada per Víctor Balaguer, sense cap fonament on estintolar-la, de turó de l'Home Mort. A *les Agudes* –seguint Pladevall– descobreix que hi havia hagut un castell a partir del segle XI i amb notícies fins al XVIII i, amb un maneig hàbil d'una bona familiaritat amb el territori, en troba rasons a la cresta dels Castelletes. Quan parla de puig drau, puig d'arau i puig adrau (unes paraules escrites així diverses vegades, amb lletra minúscula inicial) li va bé de citar Antoni Griera i Joan Coromines i de fer saber que Joan Arau (un nom que cap d'aquells dos investigadors no havia localitzat), de cann Brull, figura en un capbreu de 1669, cosa que l'autoritza a decantar-se amb una base sòlida per *puig d'Arau*. Es diverteix parlant dels enginyers de l'Estat que, per designar un tossal, precindint del nom genú i de la bondat de la paraula genèrica, van anotar *Pino Vell*, després convertit en turó del Pi Novell (són les mateixes lletres només que organitzades d'una manera diferent), en lloc de *turó del Pi Vell* o del més apropiat turó del Samon, tal com l'anomenen els pastors d'aquella zona. Unes altres consideracions afecten *Roca-sentella*/el Mojó. Proposa que *el mont Sinat* procedeix d'Alzinall/Alzinai (per ieisme) i trasllat d'accent (per cultisme) a part d'ensordiment de la sonora. Parla de *la font de Marianegra*, amb *Maria* per deformació de *mare*, 'origen', 'naixement' (de la font, o de l'aigua, potser encara millor). Sens dubte que l'encerta quan afirma que *Abaus* procedeix de *balç* amb vocalització de la *l* i no pas per presència de molta aigua per a l'abeurada del bestiar, tal com ha proposat algun etimòleg ingenu. *De la nit* pot venir d'una confusió amb *alarit*. Rebutja *els Arnais* (curiosament amb dièresi), perquè hi ha de correspondre una paraula relacionada amb *arenal*. Argumenta d'una manera força convincent la correspondència de *joana* amb «jussana», millor que no pas amb «jana» 'fada, dona d'aigua', com la hi relaciona Coromines. Una colla d'altres observacions etimològiques, com per exemple *el Baié* (l'Oveller?), *el Mal Campàs* (anar al Campàs?), (*N*)*aiades* (aiades? allades? d'alls?), *Avellar* (d'Abellar?; o de Ballar, per interpretació popular), *Janeta* (Geneta?), *plana Jugadora* ([per a l']ajaguda?). L'assaig conté, a més, belles descripcions breus de panorames i, de conjunt, resulta divertit i alhora alligador, sense que l'autor exhibeixi sapiència lingüística però deixant traslluir una sensibilitat remarcable per les subtileses del paisatge montsenyenc i de la llengua que es parla en aquella muntanya i que desitgen que s'hi continuï parlant indefinidament, malgrat tots els temporals.

Ramon Amigó i Anglès

- M.ª Jesús RUBIERA MATA i Mikel de EPALZA, *Las ciudades árabe-musulmanas de la costa oriental de la Península Ibérica (Sharq al-Andalus) y su función comercial*, capítol 3 de *En las costas del Mediterráneo occidental. Las ciudades de la Península Ibérica y del reino de Mallorca y el comercio mediterráneo en la Edad Media*, dirs. David Abulafia i Blanca Garí, Ediciones Omega, Barcelona, 1997, pàg. 95-113, amb 1 mapa. Aquest estudi breu parteix d'una premissa més o menys polèmica en el camp de les recerques recents sobre la història general d'Al-Àndalus derivades dels esforços de la que podríem anomenar "escola francesa" (Guichard, Bazzana, Lagardère, etc.). En paraules dels propis autors, traduïdes a la nostra llengua: "L'existència d'una important infraestruc-

tura urbana i de comunicacions a Al-Àndalus, [sic] ens fa sospitar que el comerç interior i exterior van tenir molta més importància de la que els investigadors els han donat, entossudits a convertir els andalusins només en agricultors, habitants d'un espai rural sense ciutats, indústria i comerç”.

Per tal de justificar aquesta suposició, els autors recorren en part a la toponímia conservada per les cròniques aràbigues. L'obra d'al-Idrissí (segle XII) sobre les rutes d'Al-Àndalus ha estat la principal, completada amb les d'al-'Udrí i al-Bakrí (segle XI) i la d'al-la`qubí (segle X). A part l'esment de conegudes localitats “marítimes” –algunes no disposaven exactament d'un port propi– (Alacant, Borriana, Ciutat de Palma, Dénia, Elx, Oriola, Peníscola, Tarragona, Tortosa, València, etc.) i terrestres –sobre l'antiga Via Augusta– (diversos Albalat < *al-balàt* “la llosa”, al País Valencià; Seca < àr. *Síkka* “camí, via”; nombrosos derivats de *mànzil* “hostal” –vegeu el n.º LXVI d'aquesta revista, pàg. 15-17, de *qàsr*, “alcàsser”, *al-baríd* “la posta”, etc.), hi trobem algunes propostes d'identificacions toponímiques inèdites: cap d'*al-Làuqa* (o *Làufa*) = cap del riu Llastres, a l'actual l'Hospitalet de l'Infant; cap de *Batrir* = Illots Columbrets (forma correcta segons Joan Coromines).

A més, a partir de la toponímia d'origen àrab, els autors refan un traçat doble –costaner i interior– de les vies romanes, des de Tortosa fins a la vall de Xàtiva i més al sud fins a Almeria, el qual hauria vertebrat funcionalment, políticament, militarment i comercialment tota la regió del litoral.

Però el treball, centrat aquí únicament en l'àmbit geogràfic-lingüístic dels Països Catalans, bo i reconeixent la preexistència de les ciutats ocupades i afaixonades pels musulmans, amb un estament privilegiat de propietaris agraris absentistes, ens hauria d'incitar també a desenvolupar una línia de treball innovadora –característica ben freqüent en els escrits del nostre col·laborador Mikel de Epalza–, la qual consistiria a posar de relleu precisament els noms de llocs àrabs fossilitzats en la toponímia catalana que es poden relacionar amb la indústria i el comerç existents ja en temps islàmics.

I això potser també mereixeria un espai en la nostra revista, que ho pot acollir tot en el camp de l'onomàstica, des de llistes documentades de noms d'animals de companyia fins a valoracions més o menys subjectives d'estudis profunds i sòlids duts a terme en el caliu reverent de qualsevol universitat de l'Estat espanyol.

Pere Balañà i Abadía

Xavier PEDRAZA i JORDANA, *Anoia: Etimologia toponímica*, Igualada 1997. Il·lustracions a tota pàgina originals d'Albert Álvarez i Marsal, amb aspectes representatius de cada municipi. 118 pp.

L'autor ens presenta un recorregut toponímic per anar a la recerca de les arrels etimològiques de les trenta-tres poblacions que formen l'actual comarca de l'Anoia: Argençola, Bellprat, el Bruc, Cabrera d'Igualada, Calaf, Calonge de Segarra, Capellades, Carme, Castellfollit de Riubregós, Castellolí, Copons, els Hostalets de Pierola, Igualada, Jorba, la Llacuna, Masquefa, Montmaneu, Òdena, Orpí, Piera, la Pobla de Claramunt, els Prats de Rei, Pujalt, Rubió, Sant Martí de Tous, Sant Martí Sescueioles, Sant Pere Sallavinera, Santa Margarida de Montbui, Santa Maria de Miralles, la Torre de Claramunt, Vallbona d'Anoia, Veciana i Vilanova del Camí.

En el pròleg, Antoni Badia i Margarit fa l'advertiment que “en aquest llibre, els topònims de la comarca són inventariats i presentats per ordre alfabètic dels municipis que la constitueixen, i dins cada un d'ells hi figuren, també ordenats alfabèticament, els agregats, caserius i llogarrets que hi pertanyen. Fins ací Pedraza ha optat per un dels criteris possi-